

En smula dubiös är också Lerboms tes att politiska kriser under 1500- och 1600-talen – krig, uppror etcetera – bidrog till att skapa föreställningar om det svenska. Mekanismerna är för mig oklara, såvida man inte syftar på överhetens propaganda vid sådana tillfällen (i exempelvis böndagsplakat). Men den tolkningen implicerar snarast den försvenskning ovanifrån som Lerbom vill distansera sig från.

Jag saknar dessutom en sammanhållen diskussion om hur den folkliga svenskheten under tidigmodern tid förhåller sig till nationalismen under 1800- och 1900-talen. Vad fanns det egentligen för likheter och skillnader? Vilken roll hade språket och föreställningar om ett gemensamt förflutet? Vad betydde folkskolans införande på 1800-talet? Lerbom kunde här med fördel ha fogat in sina resultat i ett större historiskt sammanhang.

Dessa synpunkter rubbar inte slutsatsen att Lerboms bok utgör ett viktigt kunskapstillskott inom ett livaktigt forskningsfält. Dess resultat inbjuder också till nya undersökningar. Ty det ligger i sakens natur att gemene mans föreställningsvärldar är svårfångade och Lerboms slutsatser i motsvarande mån osäkra. Hans undersökning är omfattande, men dock – ofrånkomligen – starkt begränsad i tiden och rummet. Mycket arbete återstår innan svenskhetens tidigmoderna gränser i tillräcklig grad blivit kartlagda.

Goteborgs universitet

MARTIN LINDE

Martin Seppel & Keith Tribe (red.), *Cameralism in practice: State administration and economy in early modern Europe* (Woodbridge: Boydell Press 2017). 315 s.

I denna antologi om kameralism undersöker de elva författarna olika aspekter av de ekonomiska idéer som forskningen brukar karakterisera som kameralistiska från slutet av 1600-talet till i början av 1800-talet. Dessa idéer brukar förknippas med resonemang om behovet av en god hushållning och ett tydligt ordningstänkande. Även om författarna fokuserar på idéernas praktik i skilda kontexter får läsaren också information om kameralismens främsta företrädare, såsom Justus Christoph Dithmar och Johann Heinrich Gottlob von Justi, och deras viktigaste verk. En av styrkorna med volymen är att, till skillnad från så många andra framställningar om ekonomiskt tänkande som inriktar sig på brittiska och franska idéer under tidigmodern tid, fokuserar författarna på det tyskromerska området samt Skandinavien och Ryssland. Därmed lyfts delvis nya perspektiv fram, och det tydliggörs att det existerade olika ekonomiska diskurser i Europa. Med andra ord var

det inte bara merkantilistiska och fysiokratiska, eller framväxande liberala idéer, som dominerade den ekonomiska debatten och praktiken. En annan styrka med boken är att den relativt omfattande tyska forskningen om dessa fenomen, som i huvudsak har presenterats på tyska, blir tillgänglig för en bredare krets historiker. I synnerhet nordiska historiker kan hämta mycket relevant information från denna forskning när den ekonomiskpolitiska utvecklingen i de danska och svenska rikena ska analyseras.

Samtidigt som diskussionen om kameralism är viktig framgår det inte riktigt i de olika framställningarna hur begreppet egentligen ska förstås och hur det ska avgränsas från andra liknande samlingsnamn som exempelvis merkantilism, fysiokratism och upplysning. Tydligt är att de tyska tänkarna främst fokuserade på hur furstar och ledande ämbetsmän kunde utveckla en bättre hushållning av befintliga resurser på samma gång som näringarna skulle utvecklas och befolkningen ökas. Hur man exempelvis kunde utveckla jordbruket, skogsbruket och olika manufakturer, men också statens finanser, var således centrala spörsmål. Däremot var inte tänkarna särskilt intresserade av att diskutera hur i synnerhet den internationella handeln skulle tolkas och styras. Som Keith Tribe påpekar i sitt kapitel saknades en diskussion om Östersjöhandeln och dess globala kopplingar i den kameralistiska litteraturen under 1700-talet, trots att denna handel hade en stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen i staterna runt Östersjön. I inledningskapitlet framhäver Marten Seppel denna divergens som ett sätt att skilja mellan kameralistiska och merkantilistiska idéer.

Det är tydligt i boken att kameralismen fick stor betydelse i framförallt protestantiska stater. Trots det är det bara i Ingrid Markussens och Göran Rydén's kapitel som det görs några kopplingar mellan i synnerhet Martin Luthers tankar om husfadern och den goda ordningen i samhället, och kameralismens idéer om en omsorgsfull husbonde som främjar både samhällets och enskildas välmåga. En mer utvecklad diskussion om kopplingarna mellan religion och ekonomiskt tänkande hade kunnat leda till nya insikter om såväl ordningens karaktär som utvecklingen av de upplysningssidéer som spreds i norra Europa under 1700-talet.

Flera av kapitlen berör som sagt nordiska förhållanden. Lars Magnusson jämför exempelvis i sitt bidrag den preussiska professorn Justus Christoph Dithmars ekonomiska idéer med den svenske professorn Anders Berchs resonemang om ekonomiska förhållanden. Även Göran Rydén kommer i sitt kapitel in på Berchs idéer om hushållning och deras kopplingar till hushållningspraktiker vid svenska järnbruk. Onekligen spelade Berch en viktig intellektuell roll, men det finns tyvärr en tendens inom ekonomisk idéhistoria att lägga för stor vikt på personer som författade tryckta traktat och pamfletter, medan olika ämbetsmän som i många fall framförde rela-

tivt sett avancerade ekonomiska resonemang i olika handskrivna memorial förblir okända. Till exempel kunde kommissarier vid Rikens ständers bank diskutera komplicerade monetära och statsfinansiella spörsmål långt innan det fanns en professur i ekonomi vid Uppsala universitet.

I ett av de sista kapitlen diskuterar Hans Frambach orsakerna till kame-lalismens tillbakagång i början av 1800-talet och hur nationalekonomins födelse ska förstås. Han slår fast att nedgången inte berodde på inflytande från Adam Smith. I stället lyfter han fram betydelsen av ett förändrat samhälle där människornas lycka och välmåga inte längre sågs som statens ansvar. Invånarna, som i allt större grad började uppfattas som medborgare, hade ett större eget manöverutrymme och därmed även ett ökat ansvar för sin egen utkomst. I en sådan ekonomisk och politisk kontext fanns det inte något utrymme för tankar där statlig styrning och ordning betonades. Det intressanta med Frambachs resonemang är att idéer, som kan karakteriseras som liberala, utvecklades parallellt med och oberoende av de diskurser som florerade i Storbritannien. Genom att undersöka de tyska diskussionerna kan således Frambach, liksom de andra författarna i antologin, lyfta fram andra förhållanden och processer som får oss att i alla fall delvis ompröva vår förståelse av den övergripande tidigmoderna ekonomiska idéhistorien.

Uppsala universitet

PATRIK WINTON

Ulf Sundberg, *Swedish defensive fortress warfare in the Great Northern War 1702–1710* (Åbo: Åbo Akademis förlag 2018). 405 s.

Ett stort antal förklaringar har framförts till varför det svenska stormakts-väldet gick under. Mest gångbar bland dagens historiker är nog åsikten att stormaktsväldet var dömt att falla på grund av brist på befolkning och materiella resurser. Men som Ulf Sundberg framhåller i föreliggande dok-torsavhandling har resursbristesen en inbyggd fråga. Resurserna kan ha varit otillräckliga i sig. De kan också ha varit tillräckliga i sig, men använts ineffektivt och på så sätt orsakat eller påskyndat stormaktsväldets fall.

Sundbergs egen tes är att svagheter i det svenska fästningssystemet var en starkt bidragande orsak till stora nordiska krigets utgång. För att pröva denna tes ställer han upp två hypoteser, nämligen dels att det svenska fäst-ningssystemet led av allvarliga inneboende brister, dels att dessa brister ledde till svåra förluster i manskap, materiel och territorier. Avhandlingens disposition, som är berömvärd klar och tydlig, utgår från dessa hypoteser.

Den empiriska undersökningen omfattar belägringar i östersjöprovinser-